

Romantika kuubis „Suvorovi tänava naised“ näituse lugu

Autor:

Eve Otstavel ^[1]

Number:

Anno 2015

Rubriik:

Sa?ilitamine

16. mail 2014 külastasid Haapsalut Euroopa Muuseumifoorumi aastakonverentsil (EMYA 2014) osalejad ning SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid avas samal õhtul Haapsalu raekojas uue püsinäituse ning ühel Haapsalu vanalinnast pärineval esemeleilul põhineva ajutise näituse „Suvorovi tänava naised“.

Mõnikord võib näituse tegemise põhjuseks olla romantiliste kokkusattumuste rida. Nii juhtus ka kõnealuse väljapanekuga, mille puhul võib rääkida lausa romantikast kuubis.

Romantika 1: salapärase leiu lugu

See lugu algas romantiliselt. 2002. aastal otsis üks noor paar endale kodu ja leidis sobiva majakese Saue tänavalt Haapsalu vanalinnas. Kõrge paekivist sokli, puidust elukorruse ja madala pööninguga maja oli esmase puhastuse üle elanud juba siis, kui elamispinda oli kohandatud üürile andmiseks. Kuuldavasti oli siis ära viidud mitu koormat majakraami, suurem osa sellest prügimäele. Nüüdki viisid omanikud enne müümist enda jaoks olulised asjad ära. Juba ostu-müügi läbirääkimiste ajal hakkasid tulevased ostjad valmistuma remondiks. Maja tühjendamise käigus pööningule jõudes selgus, et varasemad majaanikud olid läbi aegade alles hoidnud kõike, alates kirstus olevast viljast ja makaronidest ning lõpetades nõukogudeaegse Sulevi vabriku lõngadega. Ka oli seal palju vana mööblit, nõusid, rõivaid, linast kangast, raamatuid ja ajakirju.

Muuseumi seisukohalt osutus suurimaks väärtuseks suur kogu vanu rõivaid ajavahemikust 1880–1950. Riideesemeid tuli välja kõikjalt – kirstudest, kastidest ja suisa takuriidest kottidest. Osa neist oli hoolikalt pakitud, samas kui teine osa oli hoolimatult kottidesse topitud. Paljud asjad olid hiirte ja rottide poolt rikutud ning tuli ära visata. Õnneliku juhuse tõttu ei viidud neid kohe prügimäele ja järgnes „kotiarheoloogia” – rämpsude seast otsiti välja enam huvi pakkuvad esemed. Tänu kohalikule muinsuskaitseinspektorile jõudis teave leiust ka muuseumini. Järgnesid läbirääkimised omanikega ja 2002. aasta märtsi lõpus osteti rõivakogu Kultuuriministeriumi toel muuseumile.

Romantika 2: naiselik ja kaunis ajastu

Üheksakümne kolmest leitud esemest moodustasid enamuse naiste rõivad ja aksessuaarid

Esimese maailmasõja eelsest perioodist. Seda ülemöödunud sajandivahetuse ilusat rahuaega enne sõjaõudusi on nimetatud ka *Belle Époque*'iks. Olgugi et antud rõivaleid ei sisalda Pariisi ja teiste kuulsate moemajade loomingut, esindab see ometi väärikalt oma ajastut. Väike loetelu esemetest: kakskümmend pluusi, seitse jakki, seitse põlle, viis kleiti, viis erinevat peakatet, neli paari nahkindaid, kolm siidboad, kaks pihikut, kaks paari aluspükse, kaks öösärki, kaks keepi, suvemantel, plüüškasukas, kaks korsetti ja mitmed rõivastuse juurde kuulunud lisandid. Just kompaktsuse tõttu on tegemist ainulaadse koguga – sellist hulka ühest kohast leitud 19.–20. sajandi vahetuse rõivaid on teistest muuseumidest raske leida. Sageli on muuseumid kogunud pigem rahvarõivaid ja jätnud linnamoelised riided tagaplaanile, ometi mõjutasid linnade vahendatud moesuundumused otseselt ka talupojakultuuri.

Leitud esemed pärinevad päris pikast ajavahemikust ning on kuulunud erineva taustaga naistele – suuri erinevusi esineb nii materjali kui ka õmblustöö kvaliteedis. On materjalilt ning teostuselt kallist ja peent rätsepatööd, aga ka lihtsamaid, odavamaid esemeid, mis on vähem osava õmbleja valmistatud. Mõned esemed on kantud, parandatud ja ümber tehtud, teisi on aga vähe kasutatud. Rõivaesemete põhjal on selgelt eristatavad ka erinevused kandjate figuuris. Osa rõivaid on kuulunud pikale ja sihvakale naisele, teiste omanikuks on olnud lühike ja matsakas kandja.

Põnevust lisab seegi, et osade rõivaste oletatav omanik on arhiivimaterjalile tuginedes kindlaks tehtud. Mitmetel esemetel on monogramm *MF*. Arvatavasti peitub selle taga Saue 18 kinnistu peamaja tsaariaegne omanik, sakslanna Maria Freymuth, kes nähtavasti elatus oma suure maja väljaüürimisest. Maria Freymuthile kuulunud Saue 18 majas elasid 1917. aastal lisaks talle enesele veel kojanaine Maria Tooma, kokk Maria Toks ning Maria Takk. Nii et vähemalt neli Mariat.

Mahukast rõivakogust jõudis näitusele kokku 60 eset. Lisaks näidati rõivaste valmistamise ja korrastamisega seotud esemeid SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid ning Pärnu Muuseumi kogudest.

Pikk tee näituseni

Mõte saadud kogust näitus teha tekkis kohe alguses. Kuigi muuseumi jõudnud esemed olid suhteliselt heas seisundis, oli neid siiski vaja korrastada ja osaliselt parandada ning see nõudis omajagu aega. Aastate jooksul tegeleski muuseum jõudumööda kollektiooni näituseks ettevalmistamisega.

Esmapilgul kõige kiiremat korrastamist vajavad asjad – viis pluusi ning üks seelikuks ja pluusiks lahti harutatud kleit (u 1880) viidi Tartusse Eesti Rahva Muuseumi konservatorite kätte. Pluusid puhastati, kinnitati lahtised detailid ning parandati augud. Kleidiga oli asi keerulisem: selle ülemine osa oli väga hästi säilinud ja vajab vaid kohendamist. Seelikuosa oli aga lahti harutatud ja ümber teha üritatud ning kahjuks ei õnnestunudki seda vaatamata siidkangas säilinud vortidele ja õmblusjoontele algsel kujul taastada. Kleidi eksponeerimisel tuli alumine osa lihtsalt võimalikult „ilusasti“ ülemise alla kinnitada.

Edasi jätkus kollektiooni korrastamine Ennistuskosjas Kanut. Aastate jooksul tehti seal korda enamuse selle leiu esemeid. Esimeses järjekorras korrastati töömahukamad üleriided ja kleidid-seelikud. Viimane ulatuslikum korrastustöö toimus 2013. aasta lõpus, kui näituse toimumine oli juba kindel. Siis olid töös pesemist ja sirutamist vajavad rõivaesemed.

Eelkirjeldatud kaheosaline kleit ja üks Esimese maailmasõja eelsest ajast pärit kostüüm

jõudsid avalikkuse ette juba 2004. aasta suvel Haapsalu 725. juubelit tähistaval näitusel. Esemeid eksponeeriti ka 2009. aastal uuendatud püsinäitusel ja 2013. aastal Rannarahva Muuseumi näitusel „Puhkusepakett minevikku“.

Suvorovi tänava naiste näituse „ristiisaks“ võib pidada sihtasutuse praegust juhti Anton Pärna. Muuseumisse jõudnud kollektsiooni nähes innustus ta sellest ja tuletas järgnevatel aastatel pidevalt meelde vajadust teha sellest eriväljapanek. Lõpuks jõudiski näitus SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid 2014. aasta näitusteplaani. Fantaasiaküllaste arutelude käigus hakkasid välja kooruma ka mitmed küsimused, millest osale pole tänini vastust leitud.

Põnevaid küsimusi oli palju alates sellest, kes olid nende rõivaste kandjad ja millega nad tegelesid kuni selleni, kuidas sattusid eri inimeste riideesemed kokku ühte hoovimajja ning milline on nende lugu – kas nad on liikunud tänavaäärsest majast õuemajja teenijatele, kas mõnede rõivaste valmistajaks oli kehvemate oskustega külaõmbleja jms. Omaette küsimus on seegi, kuidas need rõivad säilisid vaatamata keerulistele aegadele ja oludele.

Näituse nimetus „Suvorovi tänava naised“ leiti üsna arutelude alguses. Oli soov, et pealkirjas kajastuks nii ajastu ja kui ka kohalik miljöo ehk siis veidi saksiku mentaliteediga väikelinn venestusaja tingimustes. Viide venestusajale pärineb vanadelt linnakaartidelt – rõivaste leiukohaks olev maja paikneb praegu Saue tänava ääres ristmikul, kust sai alguse kunagine Suvorovi tänav. Nii võimaldas tollane tänavanimi viidata enne Esimest maailmasõda valitsenud tsaariaegsetele oludele. Kadakasaksluse küsimuse sissetoomine osutus märksa keerulisemaks ja lõpuks loobusime sellest. Pikapeale jäid sõelale järgmised teemad: kollektsiooni enda lugu, taustateadmisi pakkuv moeajalooline ülevaade, esitlus rõivaste valmistamisest ja valmistajatest. Ühtlasi tekkis mõte näidata, millist esmapilgul hoomamatut tööd teevad konservatorid selleks, et näitusel oleval asjal vaatajatele ka silmailu pakuksid.

Eesti ja saati veel Läänemaa õmblusajaloo ülevaatliku uurimuse puudumise tõttu tuli materjali otsida erinevatest käsikirjalistest allikatest. Palju põnevat pakkus Eesti Rahva Muuseumi küsimusleht nr 50 „Rätsepa- ja õmblejatööd“ ning mõned Tartu Ülikooli üliõpilaste moodi ja õmblust puudutavad lõputööd. Kahetsusega peab küll mainima, et Läänemaa ja Haapsalu kohta ei leidunud ERMi arhiivis pea mingeid andmeid, samas kui Pärnumaa materjali oli rikkalikult. Küll aga leidis üldist teavet nii rätsepaks/õmblejaks õppimise kohta kui ka erinevate töövahendite (õmblusmasinad, pressraud jt) ja nende kasutamise kohta. Samad allikad sisaldasid andmeid ka moe ja moeteadlikkuse levikust. Suurima üllatusena koorus sealt välja, et isegi väiksemate kohtade õmblejad tellisid sageli moeajakirju otse Pariisist, Moskvast, Berliinist ja mujaltki. Ka keeleoskus ei olnud takistuseks – pilte oskasid kõik vaadata. Nagu teisedki kuurortlinnad, oli Haapsalu tollase moega paremini kursis tänu suvitajatele, kes siia värsked suundumusi kaasa tõid.

Romantika 3: tundlik ja leidlik kujundus

Näituseks oli kasutada kaks ruumi, millest suur saal jäeti rõivaste väljapanekule ning seda puudutavale taustainfole. Väiksemasse tuppa otsustati sisse seada õmblusmamsli töötuba.

Suurimaks väljakutseks oli sobiva kujundaja leidmine. Vaagiti mitmeid võimalusi ning vaadati ringi ka teistes muuseumides. Sobivaks eeskujuks osutus Rannarahva Muuseumi näitus „Puhkusepakett minevikku“, mille õhuline kujundus sisaldas mitmeid huvitavaid leide. Nii jõudsimegi sedakaudu Anneliis Aunapuuni.

Suvorovi tänava naiste väljapaneku võtmeküsimus oli, kuidas hoida vaataja tekstiilidest

turvalises kauguses, ilma et ehitataks esemete üle domineerivaid barjääre. Suuri vitriine meil polnud, arutasime võimalust jagada ruumi klaasvaheseintega või kasutada Rannarahva Muuseumis nähtud läbipaistvaid tekstiilitorusid, aga ükski neist lahendustest ei paistnud töötavat. Anneliis Aunapuu pakkus välja võimaluse tõsta mannekeenid põrandapinnast tunduvalt kõrgemale vitriinide peale. See lõi vaataja ja tekstiili vahele uue suhte, lisaks sai mannekeenide alla jäävate vitriinide pinda kasutada väiksemate esemete – põlled, pihikute ja aluspesu – eksponeerimiseks. Kindlustamaks väljapaneku ümber turvatsooni, ehitati vitriinide ümber poole sääre kõrguseni ulatuv poodium [ill 1] [2].

Algselt valgeks värvitud poodium sai peagi väliskülgedele näituse motiividega katte. Põhjus oli väga lihtne: alläär hakkas vaatajate jalatsininadega kokku puutudes määrduma. Poodiumi serva väikesed detailid pakkusid külastajale põnevaid avastusi, sama võtet kasutati muuseumi püsinäitusel [ill 2] [3].

Näituse suure saali keskel seisis vitriinidele tõstetud mannekeenid, seljas näidiseid rõivakollektsioonist – korsetist kasukani. Välja olid pandud nii täispikkuses figuurid kui ka paar torsot. Häda teeb leidlikuks – kasutasime ära kõik leida õnnestunud mannekeenid, ka ühe mehe torso. Pluus istus selle seljas kenasti, vaja oli varjata vaid pea. Selleks meisterdati hiina paberlambi lamedast ümbrisest ja kardinatüllist „looriga kübar“ [ill 3] [4].

Saali seintel paiknesid infotahvlid „Maja lugu“, „Maja ja Mariad“, „Edevuse laad“, „Nii see ilu selga saadi“, „Vanade asjade romantika“ ja „Tekstiilide konserveerimisest“. Nende kujundamisel jätsime Anneliis Aunapuule suhteliselt vabad käed – tekstide kõrvale andsime hulgaliselt foto- ja muud materjali, millest ta tegi valiku. Ainsana olid tekst ja pildimaterjal kindlaks määratud Kanuti koostatud tekstiilide konserveerimise stendil [ill 4] [5].

Näituse pildimaterjal leiti muuseumi enda fotokogust ning 19. sajandi lõpu – 20. sajandi alguse moeajakirjadest „*Mode und Haus*“. Graafilise lahenduse sidusid ühtseks tervikuks juugendlikud motiivid.

Õmblusmamsli töötoas istus õmblejanna masina taga ning tema ümber olid näha pooleliolevad ja valmis tööd [ill 5] [6].

Vitriini olid paigutatud õmbleja töövahendid ja esimesed õmblusmasinad, üks neist õige varajane, ühe niidiga õmblev. Et külastajad saaksid ise vanu töövahendeid proovida, ostsime vanakraamipoest odavalt enam kui 100 aasta vanuse Naumanni õmblusmasina. Pärast paakunud õlist puhastamist ja uuesti õlitamist saime masina kenasti käima. Tõsi – selle reguleerimine võttis omajagu aega ja seda tuli teha üsna sageli, sest masina kasutamisel kippusid seaded paigast ära minema.

Õmblusmamsli töötuppa valmistasime ka nn kanga-aabitsa [ill 6] [7]. Tänapäevases valmisrõivaste maailmas kõlavad üpris eksootiliselt materjalide nimed nagu musliin, batist jt, mistõttu otsustasime külastajatele näidata erinevaid kangasorte. Sorteerisime läbi tuttavate kaltsukotid ja Haapsalu Kutsehariduskeskuse käsitöösakonna varud ning valmistasime kanganäidistega kaardid. Kangaste määramisel olid abiks kutsehariduskeskuse töötajad ja üks endine kangakaupluse müüja. Kanganäidised ise pärinesid küll paraku sõjajärgsest ajast.

Vanad rõivaesemed tekitavad tahtmise neid uurida ja katsuda, eriti kui nende kinnised on ebasümmeetriliselt liistude alla peidetud. Seepärast paigutasime õmblusmamsli tuppa ka koopia ühest 20. sajandi alguse pluusist. Marju Heldema õmmeldud pluus oli mannekeeni peal kõigile soovijaile katsumiseks ja lähemalt uurimiseks [ill 7] [8]. Näitus levis ka linnaruumi –

Haapsalu peatänaval oli suur püsinäituse ja „Suvorovi tänava naiste“ reklaambänner ning meeleolukad naisekujulised reklaamfiguurid-suunaviidad, mis juhatasid linna külalisi muuseumisse.

Et enesekiitmise raske töö tuleb endal ära teha, siis kandideerisime 2014. aasta Muuseumirooti auhinnale, kuid nominentide hulka me ei jõudnud. Küll aga saime 2015. aasta veebruaris auhinna „Haapsalu säravaim kultuurisündmus 2014“. Eks selline märkamine ja romantikast tulvil väljapaneku tekitatud vastukaja ongi näitusetegijatele parim tunnustus.

Kuraator: Eve Otstavel

Kujundaja: Anneliis Aunapuu

Näituse koostööpartnerid: Haapsalu Kutsehariduskeskuse tekstiilitöö osakond, moekunstnik Kai Saar ja SA EVM Konserveerimis ja Digiteerimiskeskus Kanut.

Tekstide autorid: Eve Otstavel (Maja lugu, Maja ja Mariad, Edevuse laat, Nii see ilu selga saadi); Marju Heldema (Õmblusmamsli töövahendid, Edevuse laat, Nii see ilu selga saadi); Kai Saar (Vanade asjade romantika) ja Heige Peets (Tekstiilide konserveerimisest).

Tekstiilid korrastasid: SA EVM Kanut ja ERM.

Asukoht: Haapsalu Raekoda, Kooli 2, Haapsalu

Lahtiolekuaeg: 16. mai 2014 – 30. september 2015

Avaleht | Kolleegium

Kõik pildid on autoriõigusega kaitstud.
SA Eesti Vabaõhumuuseum Konserveerimis- ja digiteerimiskeskus Kanut
kanut@evm.ee

Source URL: <https://renovatum.ee/autor/romantika-kuubis-suvorovi-tanava-naised-naituse-lugu>

Links

- [1] <https://renovatum.ee/autor/eve-otstavel>
- [2] <https://renovatum.ee/node/40>
- [3] <https://renovatum.ee/node/42>
- [4] <https://renovatum.ee/node/41>
- [5] <https://renovatum.ee/node/43>
- [6] <https://renovatum.ee/node/44>
- [7] <https://renovatum.ee/node/45>
- [8] <https://renovatum.ee/node/46>